

STUDIU CRITIC: PROZA LUI MAX BLECHER

Prof. dr. Manole Elena
Colegiul Național „Al.I.Cuza”, Focșani

Lucrarea de față își propune să facă o analiză a creațiilor literare în proză ale scriitorului român Max Blecher în contextul literaturii române interbelice. S-a plecat de la premisa unicității operei și figurii scriitorului pentru a se ilustra detașarea acestuia față de contemporanii săi. Am considerat optimă o abordare care să se focalizeze numai pe romanele scriitorului și de aceea studiul de față are mai degrabă un caracter analitico– aplicativ, cu inserții de receptare critică.

Încercăm să punem în evidență o altă față a prozei lui Blecher, dinspre opera în sine către cititorul contemporan. Blecher nu a fost o anomalie a unei epoci în care avântul literar s-a dovedit a fi extrem de diversificat, el a fost, așa cum afirmă și Mihai Zamfir, un model, a oferit un *pattern* pentru o generație aparte de scriitori. Acest studiu critic prezintă „cealaltă față” a prozei autorului printr-o analiză succintă a celor trei romane, în ordinea apariției: „Întâmplări în irealitatea imediată”, „Inimi cicatrizate” și „Vizuina luminată”, elucidând scene–cheie atât prin viziunea unor critici literari cât și în interpretarea personală.

Pe parcursul a opt decenii de posteritate, opera lui M. Blecher a avut de înfruntat interpretări și valorizări distincte, iar această multitudine de interpretări nu va face decât să dovedească faptul că M. Blecher este o mare personalitate a literaturii noastre. M. Blecher este un scriitor unic în literatura română, un scriitor profund și de un mare talent. Pentru că a avut neșansa unei biografii scurtate de boală și pentru că nu s-a bucurat în timpul vieții de o recunoaștere a realelor dimensiuni ale operelor sale, putem astăzi să asistăm la un număr mare de receptări, la teze originale care vor să descifreze opera acestui scriitor și, mai mult, să ofere repere pentru o mai bună receptare și valorizare. În epoca interbelică, pornind de la afilierea scriitorilor cu numele unor prozatori central – europeni ca Bruno Schulz, Robert Walser și Franz Kafka, printre puținele cărți perfect contemporane cu fenomenul cultural european figurează „Întâmplări în irealitatea imediată”, „Patul lui Procust” camilpetrescian sau „Jurnalul” lui Mihail Sebastian.

Cu Max Blecher, *autenticitatea* notării propriilor trăiri devine și mai puțin controlabilă. Realitatea exterioară sau interioară își extinde contururile, înghițind în substanța ei nu numai existența propriuzisă, dar și suprarealitatea, „irealitatea”, produse ale subconștientului, viselor, imaginației creatoare. Odată cu apariția „Întâmplărilor” romanul românesc modern va părăsi teritoriul abia explorat al analizei pentru a sonda zona profunzimilor ontologice și a abisalității. Avem de-a face cu o formă de literatură existențialistă, în care viziunea lui Sartre din *La Nausée* se găsește anticipată tulburător. De aceea, vibrația cu totul nouă, pe care o aduce scrisul lui M. Blecher în proza română a epocii, nu putea să treacă neobservată.

Trebuie menționată opinia criticului Mihai Zamfir care fără a intenționa o tipologie, consideră că se poate contura imaginea unei generații sau a unui grup în proza deceniului patru interbelic sub auspiciile prozei lui M. Blecher. Criticul vorbește despre această operă ca fiind un text dificil de încadrat oricărei specii literare și nu se ferește să o numească *simbol* al noi proze „experimentaliste” sau „a trăirii”. În proza sa („Întâmplări în irealitatea imediată” 1936, „Inimi cicatrizante” 1937) Blecher amplifică un accident clinic personal la rang de experiență ontologică, ridicând sentimentul la viziune, fiziologia la filozofie. Este ceea ce sesizează critica: „În cele trei romane ale sale, Blecher e preocupat în esență de configurarea unui destin tragic, în latura lui strict existențială, surprins în căderea în tetralogic și apelul la ficțiunea abisală compensatoare.”¹

¹ „Dicționarul esențial al scriitorilor români” Coordonatori : Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Editura Albatros, București, 2000, articol de R.G. Teșosu, p.92.

Romanul de debut, „Întâmplări în irealitatea imediată” prezintă, prin vocea naratorului, folosind tehnica rememorării, o copilărie și o adolescență trăită sub imperiul obiectelor. Hipersensibil, construiește o realitate fantastică pe care o resimte mai ales la nivelul simțurilor, trecând de la senzația de leșin prin parcurgerea unor „locuri rele” și până la sentimentul dedublării sub influența separației dintre existență și conștiința de sine. În acest roman naratorul se simte prizonierul materiei. Aceeași senzație de prizonierat o va avea și Emanuel, protagonistul celui de-al doilea roman „Inimi cicatrizate”. Acesta are o boală necruțătoare și trăiește culcat într-un corset de ghips în universul bolnavilor de tuberculoză osoasă de la Berck sur Mer. Se observă tendința de obiectivare din partea autorului. Aici bolnavii sunt personaje distincte, cu identitate proprie. Călinescu comparase romanul cu „Muntele vrăjit” al lui Thomas Mann și din acest punct de vedere nu-l primise favorabil. Ceea ce trebuie însă observat, este faptul că prozatorul vizează straturile adânci ale conștiinței, căutând să folosească analiza în mod lucid. „Vizuina luminată” este un roman pe care autorul nu a apucat să-l termine și care a fost publicat postum. Prezentat sub forma unui jurnal (subtitlul: „Jurnal de sanatoriu”) el se prezintă ca o continuare a romanului „Inimi cicatrizante”, acțiunea începând tot la Berck sur Mer. Este un construct ficțional deseori trecut cu vederea de critică datorită faptului că a fost o carte postumă și neîncheiată. Deși văzut ca o continuare, meritul romanului este de fi mai viu, mai direct, de a aduce în plus amintiri personale blecheriene despre alte două locuri puse sub marca bolii : Leysin și Eforie. Cu toate acestea, ultima sa creație constituie apogeul său creativ. Nicolae Manolescu spune în legătură cu această carte că „sunt puțini prozatori români de după Eminescu cărora le-au reușit viziunile pur poetice. Blecher se numără printre ei.”²

Revenind la romanul de debut, publicat în 1936, acesta este considerat a fi capodopera autorului. S-a observat că de fapt este extrem de concentrat și că multe dintre motivele și imaginile abordate vor fi reluate și tratate în următoarele două creații. Datorită profunzimii cu care autorul și-a abordat opera, putem distinge în primul său roman mai multe straturi de semnificații. Pompiliu Constantinescu, analizând romanul afirmă: „Cartea domnului Blecher nu e un roman, dar nici un eseu, nu e un poem și nici un jurnal intim.(...) Accentul ei de confesiune, de sinceritate excepționale îi conferă cea mai simțită originalitate.”³ După cum bine a intuit criticul în momentul publicării romanului, acesta se bucură de o originalitate care-i dă un caracter polifonic. Dar, „Întâmplări în irealitatea imediată” nu este un simplu roman interbelic, modernist. Îl putem considera un roman al inițierii erotice și thanatice prin numeroasele scene, prezentate cronologică, pe parcursul cărora descoperim evoluția unui băiat din copilărie către pubertate și adolescență. De ce un roman thanatic? Pentru că, așa cum observase și Mihai Zamfir, naratorul își asumă „dreptul de a spune totul asupra morții, formulat în numele autenticității.”⁴ Dar, lucru mai minunat este estetismul, eufemismul cu care Blecher alege să vorbească despre o stare de fapt, naturală dar în același timp prezentată prin filtrul metafizicului. La Blecher realitatea în sine este moartă, fie că vorbim de „pasta uniformă de oameni”, de case, parcuri, obiecte, frunze etc. Romanul acesta, din perspectiva metafizică, poate fi unul de căutare a pietrei filozofale. Mie, naratorului prins în acest labirint al cărții, nu-mi place realitatea cotidiană din care toată lumea mă privește și de unde îmi am și eu originile. Eu vreau să găsesc adevărul care mă apropie de lumea viselor, sau a irealităților, vreau să descifrez vidul în care mă văd izolat și unde și oamenii ar putea fi „niște goluri pure, plutind, ca niște bule de aer prin apă, prin materia caldă și moale a universului plin.”⁵ Găsim de asemenea și asemănări cu roman proustian. N. Manolescu îl consideră „cel mai proustian din întregul nostru roman”⁶ și observă alte teme comune cum ar fi cea a căutării timpului pierdut și a crizei de indentitate petrecute în interiorul unei încăperi. Dar suntem îndreptățiți să interpretăm această

² Nicolae Manolescu, „Istoria critică a literaturii române”, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p.750.

³ Pompiliu Constantinescu, „Scrieri”, vol.I, Editura pentru Literatură, București, 1967, p.314.

⁴ Mihai Zamfir, „Cealaltă față a prozei”, Editura Cartea Românească, Ediția aIIa, București, 2006, Cap.,„Maestrul din umbră. Proza lui M.Blecher și proza anilor '30”, p.228.

⁵ M. Blecher, „Întâmplări în irealitatea imediată”, Editura Limes, Cluj – Napoca, 2008, p.49.

⁶ Nicolae Manolescu, „Istoria critică a literaturii române”, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p.748.

creație ca fiind un anti-roman în stilul celui al lui Sartre, *Greața*. Așa cum Sartre reușise să inventeze o „nouă madlenă”, de ordin metafizic, Blecher aduce în prim plan independența obiectelor. El este cel care le conferă acestora demnitate și voci unitare. „Întâmplări în irealitatea imediată” este un text mai dificil de încadrat într-o specie literară. Există voci recente, cum ar fi cea a lui Mircea Cărtărescu sau Simona Popescu care îl consideră postmodern *avant la lettre* recunoscându-i originalitatea creativă. De asemenea se observă faptul că autorul împrumută o parte din tehnicile suprarealiștilor, cum ar fi dorința de explorare a subconștientului, pătrunderea artei în domeniul visului precum și spiritul novator și îndrăzneala de expresie. Blecher este pasionat de retorica lui Breton și de asemenea și-a arătat interesul pentru experimentele celor de la revista *UNU*. În plus, se știe mărturisirea lui Blecher, într-o scrisoare adresată lui Geo Bogza de a scrie după metoda lui Salvator Dalí. Este acea tensiune emanată de creațiile lui Dalí de care Blecher se simte atras și pe care spiritul lui o înțelege atât de bine.

Spre deosebire de romanul precedent, în „Inimi cicatrizate”, 1937, Blecher preferă schimbarea focalizării, alegând narațiunea la persoana a treia. Este un roman ce se obiectivează dar care păstrează aceeași subiectivitate stihială din *Întâmplări*. Eroul principal este Emanuel, un alter ego al prozatorului, care ilustrează preferința lui Blecher pentru camuflarea propriei confesiuni. Opera amplifică existența tragică a scriitorului iar alegerea personajului Emanuel nu a fost întâmplătoare ci a vizat detașarea de propria infirmitate, așa cum ne sugerează și motto-ul romanului: „Quel terrible souvenir à affronter”, cu alte cuvinte, redactarea acestui roman a însemnat trecerea prin focul dureros al amintirilor legate de sanatoriul în care Blecher fusese internat. În privința titlului romanului, inițial Blecher l-a denumit *Berck*, după numele localității în care se desfășoară aproape întreg romanul, apoi s-a gândit la „Țesut cicatrizat” și a ales în final „Inimi cicatrizate” pentru că reprezintă simbolul țesăturilor „insensibile la frig(...), la cald (...) și la durere”, al existenței supuse neutralizării complete. Este pe de o parte sugerată durerea interioară profundă prin care trece un bolnav, și pe de altă parte imunizarea acestuia la tot ce e rău din exterior pentru că suferința l-a întărit. Trimiterea livrescă imediată la care s-a făcut cel mai des referire este „Muntele vrăjtit” al lui Thomas Mann comparându-le însă, vom vedea că lui Blecher îi lipsesc coloanele impresionante ale romanului german, masivitatea acestora susținând un roman „greu” în care Europa secolului XX se poate oricând privi în oglindă. Ovid S. Crohmălniceanu spune în privința acestei asemănări că romanul lui Blecher „îi lipsește subtextul simbolic al *Muntelui...*, rămâne un jurnal clinic, relatat la persoana a treia, și stârnește interes prin fioroasa sinceritate cu care transcrie această tragică experiență omenească.”⁷

Nicolae Manolescu tratează însă faptul că „dacă *Inimi...* excelează în zugerăvirea fiziologică a bolii și a morții, anvergura intelectuală lipsește cu totul și face și mai susceptibilă de exagerare comparația cu *Muntele ...* unde boala și moartea pacienților de la Davos reprezintă o uriașă metaforă pentru boala și moartea spiritului european însuși.”⁸ De fapt, ceea ce trebuie noi să vedem este că diferența dintre autorul nostru și Mann ar fi aceea că unul descrie boala trecând-o doar prin filtrul conștiinței pe când celălalt o trăiește și o explică în mod fizic. Iar Blecher, va reuși la rândul lui, să scoată din această carte exact ce și-a propus: nu teroretizare, filozofie morală făcută pentru omenirea în derivă, ci zugerăvirea bolii, a tragismului și suferinței care marchează definitiv soarta unui om. Suntem martorii unei lumi aflată între Infern și Purgatoriu. El surprinde un colț din infernul suferinței umane în care experiența nu este căutată ci vine ca o forță a destinului. Se poate admite că „însăși această atmosferă de fatalitate, atroce, stupidă, este toată savoarea ei.”⁹ Menirea acestui roman este de a trece de stadiul clinic și de a conștientiza în mod metafizic condiția umană și cât de mic poate fi un om în lumea asta fără margini. „Inimi cicatrizante” este o carte apăsătoare care prin faptul că ne ilustrează lumea ca un imens sanatoriu, ne amintește de fragilitatea ființei noastre. Este dramatică prin verosimilul pe care îl prezintă și uneori tragi-comică pentru că de multe ori așa ni se prezintă și nouă viața. Cu toate acestea bolnavii de la Berck, deși dramatici,

⁷ Ov.S.Crohmălniceanu, „Literatura română între cele două războaie mondiale”, Editura pentru Literatură, București, 1967, Cap.IV. Proza, „Literatura autenticității și experienței”, M.Blecher p.510.

⁸ Nicolae Manolescu, „Istoria critică a literaturii române”, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p.750.

⁹ Pompiliu Constantinescu, „Scrieri”, vol.I, Editura pentru Literatură, București, 1967, p.319.

caută viața, își doresc cu atâta străduință să trăiască. Iar aceste fapte descoperite acolo nu sunt altceva decât frânturi din noi înșine. Tuturor ne este frică de boală, cu toții ne-am târgui viața pentru a trăi mai mult, mai bine, mai sănătos. Diferența esențială este că aceste fapte au ajuns în stadiul în care știu cum trebuie prețuită viața și mai ales sănătatea. Iar exemplul lor este trimis nouă, celor care încă nu avem niciun „tesut cicatrizat.”

Scrisă în ultimul an de viață și subintitulată *Jurnal de sanatoriu*, cartea „Vizuina luminată” este varianta memorialistică a romanului publicat anterior, cu pagini în plus despre Leysin și Eforie, sanatoriile în care autorul s-a aflat după Berck. Ca și celelalte scrieri, și acest roman se duce undeva în lumea fantasticului. Acest jurnalul este decupat stilistic, ca o carte de amintiri, are o alcătuire fragmentară în care sunt adunate din memorie figuri, peisaje. Se observă de asemenea faptul că el continuă forma și ideea „Întâmplărilor”. În *Vizuină* Blecher probează ultima posibilitate de regenerare a ființei mutilate și anume visul. Blecher are această abilitate de a face ca viața să se confunde cu visul. La el niciodată nu știi ce este real și ce este ireal. Iar aceste interferențe onirico-realiste sunt de o expresivitate și o frumusețe nemaîntâlnite la niciun scriitor interbelic român. Naratorul are presimțirea inconsistenței proprii ființe. Contactul cu vizuina proprie marchează imposibilitatea trăirii pure. Blecher nu mai are în vedere ființa emoțională, reflexivă ci relevă o ființă în carne și oase, aflată dincoace de piele, într-o interioritate pur fizică. Nicolae Manolescu în „Arca lui Noe” face o observație legată de faptul că literatura din secolul al XIX-lea ascundea nu numai trupul, dar și suferința, privită de obicei ca un efect moral al unei cauze rareori dezvăluite în esența ei fizică pe când Blecher se transformă în ochiul din interior, imaginar, oniric dar care vede și cunoaște tot. Acest autor este de fapt primul scriitor atras de frumusețea interiorului unui corp.

Romanul este subintitulat „jurnal de sanatoriu” pentru folosirea unui personaj–narator. Impresia de veridicitate a celor povestite este amplificată prin utilizarea persoanei întâi singular. În plus, această formă este extrem răspândită în perioada interbelică pentru ilustrarea prozei de tip autentic. Credința naratorului că realitatea și visul sunt două lumi interferente până la coincidența lor totală apare explicită încă de la începutul cărții. Naratorul mărturisește: „tot ce scriu a fost cândva viață adevărată.”¹⁰ Continuând crizele identitare și imposibilitatea disocierii de vis Blecher încearcă reconstituirea trecutului în manieră proustiană și constată efemeritatea vieții care se scurge. Prozatorul proclamă necesitatea trăirii cu intensitate a clipei în ciuda caracterului ei trecător. Existența umană este marcată de clipele trăite, dar din moment ce „amintirile în memorie se decolorează exact ca și acelea pe care le păstrăm în sertare”¹¹ Blecher încurajează trăirea din plin a prezentului. Fiecare dintre noi trebuie să se bucure intens de clipa din acest moment pentru că ea e singura care păstrează acea senzație unică pe care memoria o va șterge în mod natural. Ce înseamnă o clipă? Cât înseamnă ea? Poate cât semnifică cenușa cernută în bătaia vântului. Titlul este explicat încă de la debutul relatării, vizuina nu este altceva decât interiorul trupului naratorului, interior, care va fi descoperit prin intermediul introspecției. Este vorba însă de un trup fragil, vulnerabil, închis într-un corset de ghips, de aceea tema fundamentală a romanului va fi cea a trupului–vizuină. Marcat de leitmotivul golurilor, al cavernelor, incipitul ne duce în singurul topos în care eul se regăsește: „o vizuină călduță și iluminată de pete și imagini neclare, care este interiorul trupului meu, conținutul „persoanei” mele „dincoace” de piele.” Un lucru interesant de observat este faptul că deși avem o narațiune la persoana întâi, printre rânduri mai apare un personaj important. Este vorba de sanatoriul de la Berck. Acesta este spațiul malefic și sumbru în care se întâlnesc mai multe destine, romancierul asumându-și rolul unui personaj martor care trăiește și apoi povestește experiențele prin care a trecut. Blecher zugrăvește atmosfera posomorâtă a odăilor de la parter, rezervate bolnavilor gravi și operațiilor. Apoi reface portretul unui tânăr atins în mod brutal de semnele morții incurabile. Prozatorul redă egoismul și perfidia morală a locatarilor sanatoriului și insistă pe amestecul de milă și de satisfacție cu care aceștia îi examinează pe cei mai bolnavi decât ei, pe cei condamnați fără s-o știe. În mod constant, focalizarea lui Blecher se face numai pe boală și pe bolnav. Deși este scris sub forma unui jurnal, romanul nu se prezintă ca un text memorialistic nonficțional. Nu avem notații zilnice ci mai degrabă o succesiune de rememorări

¹⁰ M. Blecher, „Vizuina luminată”, Editura Limes, Cluj – Napoca, 2008, p.265.

¹¹ Ibidem.

labirintice. Naratorul nostru își asumă de fapt rolul unui regizor care selectează evenimentele cele mai importante și pe care le povestește după scăpările naturale ale memoriei. Personajul–narator devine observatorul atent al propriei drame pe care o studiază într-o manieră narcisistă. Pe de altă parte el este și martorul involuntar al sfârșitului dureros al altor bolnavi. Din șirul dramelor petrecute în sanatoriul din Berck el se oprește la trista poveste a unui tânăr mai bolnav decât el. Tragedia acestuia este percepută prin auz, după cum ne-a obișuit deja Blecher în romanele sale unde simțurile și senzațiile sunt extrem de importante.

O dată cu Blecher romanul nu mai povestește întâmplări, ci se transformă în transcrierea unui labirint de senzații și a straniei diversități a faptelor cotidiene. Altfel spus, fascinația epicului este substituită cu fascinația ontologicului. Făcând un raport între narațiune și descriere vom observa că dominantă este cea din urmă. Scriitorul își asumă rolul de povestitor la care va adăuga tot felul de meditații filozofice despre moarte, viață și despre cum anume se comportă oamenii în această răscruce. Naratorul descrie trecerea lui prin viață și constată că nu există o diferență esențială între lumea exterioară și cea a imaginilor sale mentale. Realitatea și imaginația se suprapun în viziunea suprarealistă a celui care privește lumea din perspectiva insolită a viziunii de ghips. Blecher își sondează zona interioară, propriul corp astfel descoperă această viziună luminată din interior, de mesaje venite dintr-un spațiu oniric paralel. El descoperă faptul că singura soluție de a te putea retrage dinaintea bolii devastatoare e să te cuibărești în interiorul trupului tău, căptușit pe dinăuntru și gata să-ți ofere adăpostul viziunii luminate. După cum am văzut și în acest ultim roman Blecher este un scriitor original care are o preferință pentru o suprapunere de straturi: onirice, ontologice, suprarealiste, cu o nuanță de autenticitate.

În privința recepției critice proza lui M. Blecher a fost analizată de mai multe generații de critici, plecând din clipa lansării primului roman și ajungând până în zilele noastre. Ele sunt de o mare diversitate, depinzând de contextul în care au apărut, de perioade, dar și de receptarea individuală. S-a spus că în literatură o operă, cu cât este mai criticată, cu cât i se decoperă noi valențe, noi interpretări, o dată cu trecerea anilor, cu atât este mai originală. În această categorie a originalității putem deci să-l încadrăm și pe Max Blecher. Vibrația cu totul nouă, pe care o aduce scrisul lui M. Blecher în proza română a literaturii interbelice, nu putea să treacă neobservată. Chiar dacă opera lui Blecher nu a întrunit sufragiile tuturor criticilor cu autoritate, majoritatea lor, alături de numeroși scriitori, s-a pronunțat favorabil cu privire la valoarea scrierilor sale, la talentul incontestabil și la destinul său literar. Pompiliu Constantinescu, Eugen Ionescu, Ion Biberi, E. Lovinescu, Perpessicius, Lucian Boz, Mihail Sebastian, Geo Bogza, Octav Șuluțiu, Ieronim Șerbu și alții au elogiat, au recomandat călduros și au valorizat cele două proze. Este drept, și nu putem trece sub tăcere acest aspect, că Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu și G. Călinescu nu s-au exprimat la momentul respectiv cu privire la Blecher, iar primii doi nu o vor face niciodată.

Nicolae Manolescu¹² sesizează faptul că imediat după publicarea primului roman modalitatea de receptare va veni din partea a două tabere. Pe de o parte îi avem pe cei care îl duc pe Blecher în domeniul psihologiei: Eugen Lovinescu, Mihail Sebastian și Pompiliu Constantinescu și de cealaltă parte este situat Eugen Ionescu care simte că literatura lui Blecher se duce dincolo de psihologie. Majoritatea criticilor care îl descoperă sau redescoperă pe Blecher în anii '70 înțeleg și demonstrează modernitatea operei lui, caracterul ei inovator, de experiment, ce anticipează într-o manieră personală proza existențialistă: Crohmălniceanu, Dinu Pillat, Georgeta Horodincă, Ion Negoițescu sunt doar câțiva dintre cei care plasează opera lui Blecher în proximitatea unor nume de rezonanță sau a unor curente moderne. Generația optzeciștilor a reluat și exploatat tema identității incerte tratată de Blecher. Acum se afirmă fără dubiu și ezitare că Blecher este unul dintre întemeietorii celei mai moderne proze românești. Astăzi Blecher a fost introdus în canonul universitar și apar din ce în ce mai multe articole și lucrări referitoare la acest personaj deosebit.

Blecher are un mare talent de a surprinde într-o manieră surprinzătoare frumusețea abisurilor anatomice interioare știind de altfel preferința sa pentru goluri, cavități, abisuri. Cărțile lui Blecher sunt de fapt cuvintele rostite cu voce tare de autorul însuși. Cuvinte ce exprimă lucruri trăite,

¹² Nicolae Manolescu, „Istoria critică a literaturii române”, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, p.749.

autentice. Proza acestui autor conține atât de multe pasaje de o imagistică rar întâlnită încât e păcat să nu încercăm, fiecare dintre noi, cu creionul în mână, să-i căutăm și „celelalte fețe”.

Bibliografie

Bibliografie primară (ediție citată)

1. BLECHER, Max, *Romane : Întâmplări în irealitatea imediată, Inimi cicatrizate și Vizuina luminată*, Editura Limes, Cluj – Napoca, 2008

Bibliografie secundară

1. *Dictionarul esențial al scriitorilor români*, Coordonatori : Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Editura Albatros, București, 2000, articol de R.G. Țeposu
2. CONSTANTINESCU, Pompiliu, *Scrieri*, vol.I, Editura pentru Literatură, București, 1967
3. CROHMĂLNICEANU, Ov.S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, Cap.IV. Proza, *Literatura autenticității și experienței*, M.Blecher, Editura pentru Literatură, București, 1967
4. MANOLESCU, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române – 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008
5. ZAMFIR, Mihai, *Cealaltă față a prozei, Cap.Maestrul din umbră. Proza lui M.Blecher și proza anilor '30*, Editura Cartea Românească, Ediția aIIa, București, 2006